षट्कलप्रस्तारे आदौ गुरुः अन्त्ये द्विलघुः कुत्र स्थाने वर्तते इति केनचित् पृष्टः उद्दिष्टं नाम प्रत्ययमुक्तमतो दृष्ट्वा पूर्वयुग्मांकमिति तत्र गुरोर्द्वे कले भूत्वा कृत्वात्
दे गुरुद्विलघुरूपिणः कोष्ठकः अधःस्थाच द्वितीयांकः लघुमात्रिकस्य कमेवांकोदेयः इति लेखनीयं तत्र लेखनक्रमः प्रथममात्रायामेकोंकः द्वितीयमात्रायां द्वयं तृतीयमात्रा
प्रथमद्वितीयमात्रांकमेलनेन संपन्नो कोदेयः पंचममात्रायां द्वितीय तृतीयमात्रांकमेलनेन संपन्नो कोदेयः पंचममात्रायां तृतीयचतुर्थमात्रांकमेलनेन संपन्नो कोदे
यः पंचमचतुर्थमात्रांकसंपन्नोंकः षष्ठमात्रायां देयः एवं कृते चादिगुरोः शिरःस्थोंकः कोऽयलघुश्च अंकौ तदुपमेलनेन द्वितीयगुरोः शिरःस्थोंकः प्रथमगुरोरधःस्थ
नांकद्वितीयगुरोः शीर्षांकमेलनेन संपन्नः पंचांकः द्वितीयगुरोरधो देयः द्वितीयगुरोः शीर्षांकमेलनेन संपन्नः अष्टांकः पंचमकलायां देयः द्वितीयगुरोरधःस्थनांक
पंचमकलांकमेलनेन संपन्नत्रयोदशांकः षष्ठकलायां देयः एतदुक्तं दृष्ट्वा पूर्वयुग्मांकमिति पृष्टांकेनाममच्येवांशो के गुरुशीर्षांकः विलुप्यावशिष्टांकेः उद्दिष्टं नाम
कप्रत्ययवस्तु पृष्टे उद्दिष्टे विधिर्दृष्टः युक्तमित्यर्थः प्रकृते च चर्मकलांकात्तयोरस्थांकेषु प्रकृते गुरुरूपोपरिस्थितएकांकमंकमेलनेन संपन्नास्त्रयोदशांक
: शिष्टाघस्तनीयाः अवशिष्टांकाः नवअत एभिरंकैः द्विगुरुद्विलघात्मको भेदः षट्कलप्रस्तारे नवमस्थाने वर्तते इति ज्ञापते एवमन्यो भेदोऽपि ॥१॥

अस्यार्थः पूर्वयोः प्रथमद्वितीयकलयोः द्वितीयतृतीय
कलयोः तृतीयचतुर्थकलयोः चतुर्थपंचमकलयो
पूर्वयुग्मं तदंकद्वयमेलनेन संपन्नांकः अत्रपः पंचा
ष्टौ त्रयोदशादीनां क्रमात् तृतीयचतुर्थपंचमषष्ठके
लासु देयस्यर्थः प्रथमकलायां च पूर्वयुग्माभावाद्
वंकोदेयः ॥

१	३	२	२१	५५
ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ
२	५	१३	३४	८९

१	३	८	२१	५५	१४४
ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ
२	५	१३	३४	८९	२३३

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
१	३	८	२१	५५	१४४	३७७	९८७	२५८४	६७६५	१७७११	४६३६८	१२१३९३
ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ	ऽ
२	५	१३	३४	८९	२३३	६१०	१५९७	४१८१	१०९४६	२८६५७	७५०२५	१९६४१८

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मा द्द त्वा पूर्व युग्मांकै मिश्रितं तत्र गुरोर्द्विकलत्वात्
वन क्रमः प्रथममात्रायामेकोंकः द्वितीयमात्रायां द्वयं तृतीयमात्रा
च मात्रायां त्रीणि ... चतुर्थमात्रायां कमेलेनहं ... णां कोष्ठ
को लघु पमेलनेन द्वितीय गुरोर्मिश्रित त्रयोंकाः प्रथम गुरोरधस्तात्
मेरु संपन्ना अस्यांकाः पंच मकला पांदेवा: द्वितीय गुरोरधस्तनांक
नामचं मेव ... के गुरु श्रीर्यांक ... उद्दिष्ट नाम
कत गुरु द्वयोपरिस्थित एकांकं मेलनेन संपन्नास्त्वात्रांकाः
नवमध्याले वर्त्तते इति मात्रामेरु ... मेदोप: ३१॥

७ ८ ९ १० ११ १२ ११३५४०

३१७ ९८७ २५८७ ६७९१ १७३२६ ४६४०७

६९० १५९७ ४१८१ १० ... ५५२८६८७ ६४१३३ १८०७३

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्वप्रतियोगित्वमिव वर्णानुकूलकृतिमत्वसंबंधेन
समाप्त्यधिकरणवृत्त्यभावप्रतियोगितारूपकारण
त्वग्रहे तेन संबंधेन तदधिकरणवृत्त्यभावप्रतियो
गित्वस्यैतदभाववत्तायां नेप्रतितद्रूपवत्तायास्यप्रति
बंधकत्वे धियाप्रतिबंधकत्वान्मंगलस्य कारणत्वसमा
प्तिं प्रति १ मंगले फलसाधनत्वाभाववत् तद्रूप
लसाधनत्वाभावकूटत्वात् जलतोऽञ्जनवत् अभा
वकूटनिवेशनेन च न प्राप्तिफलकत्वाभाववत्वेन सा
धर्नेभावकूटवत्दर्शपौर्णमासेन व्यभिचारः १
न च कारणत्वस्यावच्छेदकत्वोपाधिरूपत्वेन तदधिकरण
वृत्त्यभावप्रतियोगित्वस्य प्रतिबंधकत्वग्रहस्य तद्भाववत्ता
ज्ञानं प्रति तद्वत्ताज्ञानप्रतिबंधकमिव तत्र तिरीत्या प्रति
बंधकत्वाभाव इति वाच्यं अन्वयेऽप्यन्वयव्यतिरेक
सहकृतप्रत्यक्षेण प्रमाणेन मांगल्यादिनावगत एव प्रति
बंधकत्वसंभवात् ननु जन्मांतरीयमंगलकल्प
नेपि व्यसंप्रत्ततदभाववत् व्यभिचारो दुर्वार इति चेन्न स्व
प्रतियोगि चरमवर्णानुकूलकृतिमत्वसंबंधेन समाप्तिप्रति
स्वजन्यविघ्नध्वंसवत्त्वसंबंधेन मंगलस्य कारणत्व
स्वीकारात् १ न संबंधावच्छिन्नतद्धर्मावच्छिन्नकारणता
निरूपितविशेष्यतावच्छेदकतासंबंधेन शाब्दबुद्धि इत्या
त्वावच्छिन्नप्रति तद्भेदः कारणं ॥ स्वत्वेनरूपावलंबित्वे
१ णपातिपत्तलेपरूपभावः १॥ सप्तमपक्षेपंचमपंचमौ च न च

नि
सत्वमपक्षेन स्वकीकत्वेनेति यदि
तद्धर्मः व्याप्यधर्मावच्छिन्नकारण
तानिरूपितकार्यतावच्छेदके व्याप
कधर्मः तद्धर्मावच्छिन्नेनिरूपित
कार्यतावच्छेदकोनस्यात् तत्
तद्धर्मावच्छिन्नप्रतियोगितार्का
वप्रतीयोप्याभावप्रतियोगितावच्छे
कास्यात् न च व्याप्यवृत्तिः कार्यतासा
प्याभावस्य किंचिदप्रयोग्याभा
पतेर्तत्स्यभावकूटस्य तत्त्वात्वे
औरवात् १८ सप्तमपक्षो कपक्षे
व्यंगमौ १८ तद्धर्मस्येति स्वसमा
नाधिकरणव्याप्यतावच्छेदक
धर्मानघटितत्वेन व्याप्य
भावच्छेदकत्वात् १८

स्थितिमज्ञाने त्वोपरि नित्यज्ञानवन्निष्ठभेदप्रतियोगितानवच्छेदकं
पत् तत्कं त्वमिति तु सम्यक्त्वात् वस्तुत्वेनव्याच तत्तत्स्वेन देव तन्निष्ठभेदप्र
तियोगितावच्छेदकधर्मी २ कत्वादूपसत्त्वेन व्यक्तिमेकत्वमित्यर्थः १५
सप्तमपक्षे पक्षे तृतीयप्रथमपक्षौ न च हेत्वधिकरण णपि पोपरि न च
पंसंदर्भोनुपपन्नः साध्याभावे नत्वभेनेन स भिचार इति यदस्य
साध्याभावेवाचकत्वे न समार्थता साध्यहेतो रेकादिति चेत् साध्य
साध्याभावेनेत्यत्र तृतीयपार्थो ज्ञानज्ञाप्यत्वं तथा च हेत्वधिकरणवृत्तिसा
ध्याभावज्ञानज्ञाप्यहेतोः साध्याभाववद्वृत्तित्वमिति वा हेत्वधिकरणवृत्तिसा
ध्याभावज्ञानज्ञाप्यहेत्वधिकरणस्य साध्यवद्भिन्नत्वमिति विवक्षितमतोन
कोपिदोषः १३ सप्तमपक्षे प्रथमपंचमौ वस्तुतस्तु इति स्ववृत्तिघटकत्व
वैसजातीयत्वोभयसंबंधेन स्वविशिष्टं यद्घटादन्यत्वमिति पूर्वमतेष्व
धारः १८ पूर्वोक्तविशिष्टोपरि स्वाधिकरणवृत्तित्वोद्देशेन स्वाभिन्नज्ञानत्व
स्य विधेयत्वे जीवज्ञाने तिव्याप्तिः जीवज्ञानस्यापि स्वाधिकरणवृत्तिपदी
श्वरज्ञानं तद्भिन्नत्वात् तन्नो जातिमात्रविवारणाय भिन्नज्ञानत्वोद्देशेन स्वा
धिकरणवृत्तित्वं विधेयम् न चैवमपि स्वघटकेन नित्यज्ञाने गगनादीनेतस्य वृ
त्तौ दृष्टानुमितौ तेः पूर्वमनुपस्थितत्वेन तद्घटितेनाद्देशेकत्वस्यानुमितेनोभा
नासंभवात् इति वाच्यम् स्वाधिकरणवृत्तिस्वाभिन्नज्ञानकं यद्घटत्वदन्यत्वस्य वि
वक्षितत्वात् १८ तत्पक्षे तुर्यपंचमौ नव्यैरवाचीनैर्जी कृतमीमांसके प्रती
दमनुमानं तन्मते जगतोनादित्वात् सर्गादिकालीनघटस्यासिद्धत्वेन प
क्षासिद्धिः तद्दुरितत्वेनेन सूचिता ४८ तत्पक्षे तुर्यपंचमौ केचिदिति तद्धर्मव्या
प्यधर्मावच्छिन्नकार्यतानिरूपितकारणतावच्छेदकव्यापकत्वं यत्र तत्र स्व
रूपासिद्धं तद्धर्मावच्छिन्नकार्यतानिरूपितकारणतावच्छेदकत्वमिति व्या
प्तिः क्रमितत्वपक्षः तद्धर्मावच्छिन्नकार्यतानिरूपितकारणतावच्छेदकत्वसाध्यं तद्धर्मव्याप्यधर्मावच्छिन्न
कार्यतानिरूपितकारणतानिरूपितावच्छेदकव्यापकत्वं हेतुः व्याप्तस्त्वात्तेन भावः ५॥ घटावच्छिन्नाभाव
घटावच्छिन्नाभावप्रयुक्तत्वात् घटावच्छिन्नस्य तद्वच्छिन्नं प्रतिकारणत्वे जलाधिकरणे गंधाभावस्य
व्याप्तिवीत्यार्थे व प्रयुक्तत्वेन पृथ्वीत्वस्यापि गंधप्रतिकारण

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

साध्यादिभेदेनेति हेतुसमानाधिकरणाभावप्रतियोगिताव
च्छेदकतानवच्छेदकसाध्यतावच्छेदकतावच्छेदकधर्मवि
शिष्टसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यसामानाधिकरण्यंव्या
प्तिः = हेत्वधिकरणवृत्तेति हेतुतावच्छेदकविशिष्टहेत्व
धिकरणवृत्त्यभावप्रतियोगितावच्छेदकभेदकूटविशि
ष्टसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यसामानाधिकरण्यंव्या
प्तिः = हेतुतावच्छेदकसंबंधेनेति हेतुतावच्छेदकसंबंधा
वच्छिन्नहेतुतावच्छेदकावच्छिन्नाधेयतानिरूपकत्वसंबंधा
भावप्रतियोगितावच्छेदकभेदकूटविशिष्टसाध्यतावच्छेद
कावच्छिन्नसाध्यसामानाधिकरण्यंव्याप्तिः = अभा
वस्य प्रतियोगिव्यधिकरण इति प्रतियोगिव्यधिकरणहेतु
तावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नहेतुतावच्छेदकावच्छिन्नहेतुनि
ष्ठाधेयतानिरूपकत्वसंबंधाभावप्रतियोगितावच्छेदक
भेदकूटविशिष्टसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यसामाना
धिकरण्यंव्याप्तिः = योऽयं प्रतियोग्यनधिकरणहेतुरितिमिति
पूर्ववत् = यदि तु प्रतियोग्यनधिकरणवृत्तित्वमिति प्रति
योग्यधिकरणावृत्तिहेतुतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नेत्यादि
पूर्ववत् स्वप्रतियोगीति नवहेत्वधिकरणे प्रतियोग्यनधि
करणवृत्तिहेतुसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानवच्छेद
कसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यसामानाधिकरण्यंव्या।
प्तिरितिपर्यवसन्नेन न हेतुसमानाधिकरणेति विशेषणा
दानेऽपि वन्हिमान् धूमादित्यत्र वन्ह्यभावस्य धूमाधिकरण
पर्वतादौ प्रतियोगिनस्तत्र वन्ह्यनधिकरणत्वाभावात् वन्ह्य
नधिकरणं हृदादिः हेत्वधिकरणत्वाभावाच्च हेतुमत् धूमाधि
करणावच्छेदेनैव वन्ह्यनधिकरणवृत्तित्वाभावात् घटाभा
वादेर्वधूमाधिकरणवृत्तित्वाभावात् [illegible] घटाद्यनधिकरण
वृत्तित्वाभावादत्राभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वात् वह्नित्वस्य
[illegible] हेतुसमानाधिकरणेति कार्यमित्यत्र
[illegible] प्रतियोग्यनधिकरणेति ॥ निष्कर्षेति प्रतियोगि
व्यनधिकरणहेतुसमानाधिकरणाभावत्वस्याभावप्रतियो
[illegible] प्रतियोग्यनधिकरणहेतु
[illegible] हेतुतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नाधेयतानिरूप
[illegible] प्रतियोगितानवच्छेदकसाध्यतावच्छेदकाव
च्छिन्नसाध्यसामानाधिकरण्यं व्याप्तिरिति निष्कर्षः कपिसंयोगाभाव
स्य प्रतियोगी कपिसंयोगः तदनधिकरणं [illegible]
[illegible] भवति इति न कपिसंयोगाभावो [illegible]
घटत्वाद्यभावस्य तत्प्रतियोगी घटत्वं [illegible] अधिक
[illegible] अधिकरणमिति घटत्वाद्यभावस्य [illegible]
कः तत्प्रतियोगितावच्छेदकं घटत्वादि तद्भिन्नसाध्यतावच्छे
दकं कपिसंयोगत्वमिति नाव्याप्तिः सत्ताधिकरणगुणादेः प्रति
योग्यनधिकरणतया तद्भावप्रतियोगितावच्छेदकत्वात् संयोगत्व
रूपसाध्यतावच्छेदकस्येति [illegible] नातिव्याप्तिः [illegible]
तावच्छेदकसंबंधेनेति ननु वह्निमान् धूमादित्यत्र धूमसमाना
धिकरणाभाव [illegible] स्वप्रतियोगिघटपटादेः कालिकसंबं
धेनाधिकरणं पर्वतवृत्तित्वात् प्रतियोग्यनधिकरणहेत्वधिक
रणवृत्त्यभावाप्रसिद्धा [illegible] प्रतियोगितावच्छेदके
संबंधेन प्रतियोगितावच्छेदकावच्छिन्नानधिकरणत्वस्य हे
त्वधिकरणे विवक्षणीयेऽपि समवायेन वन्ह्यनधिकरणधूमाधिक
रणवृत्ति समवायसंबंधावच्छिन्न वह्नित्वावच्छिन्नप्रतियोगिता
काभाव [illegible]

स्त कारणाय प्रतियोग्यनधिकरणहेत्वधिकरणवृत्त्यभावप्रति
योगिता या साध्यतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नत्व निवे
शे गौरवं इत्यत आह साध्यतावच्छेदकसंबंधेनेति
न चातिरिक्ति समवायसंबंधावच्छिन्नवह्नित्वावच्छिन्न
प्रतियोगिताकाभावस्य संयोगसंबंधेन स्वप्रतियोगिता
वच्छेदकवह्नित्वावच्छिन्नाधिकरणधूमाधिकरण
वृत्तित्वादिति भावः साध्यतावच्छेदकसंबंधावच्छि
न्नप्रतियोगितावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिनिरूप
णीयतानिरूपकभिन्नहेतुतावच्छेदकसंबंधावच्छि
न्नहेतुतावच्छेदकावच्छिन्नहेतुनिरूपणीयतानिरू
पकवृत्त्यभावप्रतियोगितावच्छेदकभेदवत्त्वविशि
ष्टसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यसामानाधिकर
ण्यं व्याप्तिः ननु वह्निमान् धूमादित्यत्र प्रतियोगितावच्छे
दकसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगितावच्छेदकावच्छि
न्नप्रतियोगिनिरूपणीयतानिरूपकभिन्नहेतु
तावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नहेतुतावच्छेदकावच्छि
न्नहेतुनिरूपणीयतानिरूपकवृत्त्यत्यन्ताभावीयसा
ध्यतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगितावच्छे
दकभेदवत्त्वविशिष्टसाध्यतावच्छेदकावच्छि
न्नसाध्यतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नसाध्यसामाना
धिकरण्यं व्याप्तिरिति विशिष्टप्रतियोगिताया सा
ध्यतावच्छेदकसंबंधनिवेशेनैवाव्याप्तिवारणा
त् कथमिदमेव नोक्तं गौरवात् ननु घटाभावस्य व
ह्न्यभावात्मकतया वह्न्यभावस्य घटाभावात्मकत
या च घटाभावस्य वह्निरपि प्रतियोगी वह्न्यभावस्य
घटोपि प्रतियोगी अतः घटसत्त्वेपि घटाभावरूप
वह्न्यभावस्य सत्त्वात्तत्र सत्त्वाद् घटो नास्तीति प्रतीत्या
पत्तिः वह्निसत्त्वेपि घटाभावरूपवह्न्यभावस्य सत्त्वा
त् वह्निर्नास्तीति प्रतीत्यापत्तिरत आह यद्रूपेति
वत्त्वत्विति प्रतियोगिभावच्छेदकसंबंधावच्छि
न्नप्रतियोगितावच्छेदकावच्छिन्नाधेयतानिरू
पकहेतुतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नहेतुतावच्छे
दकावच्छिन्नाधेयतानिरूपकवृत्त्यभावप्रतियोगि
तात्वव्यापकसाध्यतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्न
त्वावच्छिन्नोभयाभावकसाध्यतावच्छेदकाव
च्छिन्नसाध्यतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नाधेय
तानिरूपकनिरूपितहेतुतावच्छेदकसंबंधा
वच्छिन्नाधेयतावच्छेदकहेतुतावच्छेदकवत्त्वं
व्याप्तिः ॥ ० ॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सत्वादिति कपिसंयोगात्मकप्रतियोग्यनधिकरणगुणादिवृत्तित्वहेतुत्व
रूपहेत्वधिकरणेन द्रव्यत्ववृत्तिकपिसंयोगाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वस्य क-
पिसंयोगत्वरूपसाध्यतावच्छेदके सत्वात् तादृशसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्य-
सामानाधिकरण्यस्याभावात् अव्याप्तिरिति भावः द्रव्यवृत्तित्वादिति व्यभिचारित्वा-
द्धेतौ साध्याभावस्य प्रतियोग्यधिकरणवृत्तित्वहेत्वधिकरणवृत्तित्वस[redacted]प
वतस्याधिकरणे तत्कपिसंयोगघटकत्वेन तादृशप्रतियोगितानवच्छेदकत्वस्य साध्य-
तावच्छेदके सत्वात् अतिव्याप्तिवारणाय संयोगी सत्वादित्यत्र संयोगाभाव-
स्य साध्याभावत्वात् तेन व्याप्यघटकतया साध्याभावभिन्नत्वे सत्यभावस्य
प्रतियोगिताकत्वे तत्प्रतियोगितानवच्छेदकत्वस्य संयोगत्वरूपसाध्यतावच्छेदके
सत्वेन तदवच्छिन्नसामानाधिकरण्यस्य सत्वात् हेतौ सत्वादिति व्याप्ति-
रिति भावः प्रथमविकल्पोक्तं दूषणमनुवदन् द्वितीयविकल्पे न समाधत्ते हेत्वधि-
करणेत्यादिना अधिकरणवृत्तीति हेत्वधिकरणावच्छिन्नप्रतियोग्यनधिकरण-
वृत्तित्वमित्यर्थः तथा च प्रतियोग्यनधिकरणहेत्वधिकरणयोरैक्ये एव हेत्वधि-
करणावच्छिन्नप्रतियोग्यनधिकरणवृत्तित्वस्याभावसम्भवात् कपिसंयो-
गाद्धेतौ द्रव्यत्वे हेत्वधिकरणे कपिसंयोगानधिकरणत्वाभावेन हेत्व-
धिकरणावच्छिन्नप्रतियोग्यधिकरणवृत्तित्वस्य हेतुसमानाधिकरणाक-
संयोगाभावे भावेन तस्य लक्षणाघटकत्वाद्दुष्टत्वाद्यभावस्य [redacted] स्व
संयोगघटत्वानधिकरणेन द्रव्यत्वरूपहेत्वधिकरणयोरैक्येन हेत्वधिकर-
णावच्छिन्नप्रतियोग्यनधिकरणवृत्ति [redacted] त्वविशिष्ट [redacted] समानाधिकर-
ण [redacted] त्वात् हेतुसमानाधिकरणत्वाच्च तत्प्रतियोगितानवच्छे-
दकपिसंयोगत्वं तदवच्छिन्नसामानाधिकरण्यस्य हेतौ सत्वात् नाव्याप्ति-
रिति भावः नैतिव्याप्तिः कपिसंयोगी सत्वादित्यत्र संयोगानधिकरणसत्ताधिक-
रणयोरैक्येन संयोगाभावस्य हेत्वधिकरणावच्छिन्नप्रतियोग्यनधिक-
रणवृत्तित्वविशिष्टत्वात् सत्तासमानाधिकरणत्वाच्च तादृशाभावप्रतियो-
गितानवच्छेदके संयोग[redacted]त्वे साध्यतावच्छेदकमिति तस्यातिभानात् सत्ता-
[redacted] प्रतियोग्यनधिकरण । ननु हेत्वधिक-
रणावच्छिन्नप्रतियोग्यधिकरणवृत्तित्वविशिष्टहेतुसमानाधिकरणाभाव-
प्रतियोगितानवच्छेदकसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यसामानाधिकरण्य-
व्याप्तिरिति पर्यवसन्नं तथा च वह्निमान् धूमादित्यादौ प्रतियोगिवैयधिकरण्य-
पादहेतुसमानाधिकरणाभावप्रतियो[redacted]गितानवच्छेदकसाध्यतावच्छे-
दकावच्छिन्नसाध्यसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तौ हेतुसामानाधिकरण्यरूपविशेषणाद:
वह्न्यादेरभावप्रतियोगितया तदप्रतियोगिवह्निसामानाधिकरण्यं धूमे भावादव्याप्तेः
तत्र रणाभावतया तेन च निरुक्तप्रतियोगिवैयधिकरण्यस्य व्याप्तिशरीरघटकत्वेनार्थ-
वह्न्यभावस्य हेत्वधिकरणे वह्न्यनधिकरणत्वाभावेन हेत्वधिकरणे प्रतियोग्यन-
धिकरणवृत्तित्वविशिष्टत्वाभावेन घटाद्यभावस्यैव धूमाधिकरणस्य घटानधिकरण-
त्वेन धूमाधिकरणावच्छिन्नघटानधिकरणवृत्तित्वविशिष्टत्वतया तत्प्रतियोगि-
तानवच्छेदकं वह्नित्वमिति तदवच्छिन्नसामानाधिकरण्यस्य धूमे सत्वादव्याप्तेः
वात् इत्यत आह स्वप्रतियोग्यनधिकरणहेत्वधिकरणेत्यादि

3

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

रूपित तद्वृत्तित्वत्वावच्छिन्ना ... तावच्छेदक संबंधावच्छिन्नवृत्तित्वीयस्वरूप ...
वच्छिन्नप्रतियोगिताकाभाववत्त्वविवक्षणेऽपि केवलान्वयिन्यव्याप्तिः ...
संदेहविषयत्वं पक्षता भ्रमात्मकव्याप्तिज्ञाने तु साध्यतावच्छेदकावच्छिन्ना... च्छेदकतानिरू
प्रतियोगितानिरूपकान्योन्याभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावप्रकारकस्तु विशेष्यक
ज्ञानस्यानुमितिप्रतिबन्धकत्वात् ... वाच्यत्वादित्यत्र वाच्यत्वत्वावच्छिन्नविधेयक
त्वावच्छिन्नाश्रयकानुमितिप्रतिबध्यत्वावच्छिन्नावच्छेदकता ... निरूपकप्रतियोगिता
कान्योन्याभावस्य तदधिकरणावृत्तित्वात् ... भावस्य वच्छेदकत्वरूपे तावप्रसिद्धत्वेऽपि घट
पदवाच्यत्वत्वावच्छिन्न ... वच्छेदकतानिरूपकप्रतियोगिताकान्योन्याभाववन्नि
रूपितवृत्तित्वाभावरूपघटत्वप्रकारकप्रमाविशेष्यत्वप्रसिद्धस्यज्ञपत्वादित्वेतो शुक्तिकायां
रजतत्वस्येव घटपदवाच्यत्वत्वावच्छिन्नावच्छेदकतायां वाच्यत्वनिष्ठप्रकारताया अप्रसिद्ध
घटवाच्यत्वावच्छिन्नस्य चैदाप्रवेशेन भानसंभवेन वाच्यत्वत्वावच्छिन्नत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपि
त घटपदवाच्यत्वत्वावच्छिन्नत्वनिष्ठप्र ... कारत्वानिरूपित घटपदवाच्यत्वत्वावच्छिन्ना
वच्छेदकतानिष्ठप्रकारतानिरूपितप्रतियोगितानिष्ठप्रकारतानिरूपितनिरूपकत्वनिष्ठ
प्रकारतानिरूपितान्योन्याभावनिष्ठप्रकारतानिरूपिताधिकरण एवं वृत्तित्व एवमभाव
शेषत्वनिष्ठविशेष्यताशालिभ्रमात्मकव्याप्तिज्ञानं कारणं भवति ... कालिकसंबं
धेन घटवत्तृतिष्ठीकाननादिनापरिग्रह ... ज्ञानं विषयितासंबंधेन घटवत् हेतु संयोगेन घट
भाव ... साध्यं इत्यत्र विषयितासंबंधेन घटरूपहेत्वधिकरणे ज्ञाने संयोगेन घटस्याप्रसि
द्धत्वात् ... प्रसिद्धिप्रयुक्तसंयोगसंबंधावच्छिन्नघटत्वावच्छिन्नप्रतियोगि
ताकाभावरूपसाध्यवत्ज्ञाने तत्त्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावं वृत्तित्वसाप
... साध्यः संयोगसंबंधेन घटाभावस्तद्वज्ज्ञाने तदन्यत्वं ... विशिष्ट
तासंबंधेन तत्प्रसिद्धसाध्यवदन्यनिरूपितवृत्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगिता ... अनया घट
...रूपाव्याप्तिः साधिकरणोत्पादिघटितरूपाव्याप्ति
...भावः परंपरेति स्वाश्रयसमवायसंबंधावच्छिन्नवृत्तीयतार्थः तस्य
...दकतावत्विशिष्टरूपावच्छेदपदार्थैकदेशावच्छेदकत्वं च ... तथावच्छेदकस
...धिकरणात्वं तदभाव प्रतियोगितानिरूपित साध्यतावच्छेदकतावच्छेदकसं
...वच्छिन्नावच्छेदकतानाश्रयसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यसामानाधि
...नेति विवक्षणीयं अन्यथा वह्निमान् धूमादित्यत्र विषयितावह्नित्वविशि
...घमावस्य सामानाधिकरण्येनाव्याप्त्यापत्तिः प्रकृते च पृथिवीत्व...
...धिकरणाभावप्रतियोगितानिरूपितस्वरूपसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकता
...त्वव्याप्यजातित्वं स्वविशिष्टपृथिवीत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगिता
...पि साध्यतावच्छेदकीभूतस्वाश्रयसमवायसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकता
...य नीलत्वत्वादिभेदस्य सत्त्वान्नाव्याप्तिरिति भावः ॰ पृथिवीत्वादितितद्धर्माव
च्छिन्न ... साध्यनिरूपितव्याप्तिज्ञानात्तद्धर्मावच्छिन्नविधेयकैवानुमितिर्जा
यते तथाहि धूमत्वावच्छिन्नसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानवच्छेदकवह्नि
त्वावच्छिन्नसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिज्ञानाद्वह्नित्वावच्छिन्नविधेयकैवानुमि
तिर्जायते इति स्वाश्रयसमवायसंबंधेन रूपत्वव्याप्यजातित्वविशिष्टरूपनिरूपि
त पृथिवीत्वावच्छिन्नसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानिरूपितस्वाश्रयसम
वायसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतानाश्रयरूपत्वव्याप्यजातित्व ... साध्यतावच्छेदक
... विशिष्टरूपसामानाधिकरण्यज्ञानात् रूप रूपत्वव्याप्यजातित्वा
वच्छि... निष्ठविधेयताकरूपत्वव्याप्यजातिमानित्याकारकैवानुमितिर्भ
वति न तु रूपत्वव्याप्यजात्यवच्छिन्न ... रूपनिष्ठविधेयताकेति भावः रू
पत्वव्याप्यजातौ पृथिवीत्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वाग्रह
...तानासपदस्ये ... हेतुसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानव
च्छेदकत्व ... नुमितौ तद्धर्मावच्छिन्नविधेयताकत्वं निय...

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

[redacted] यद्ब्रह्मविषयेत्यारभ्य परेतन्मनुष्या
चिग्गुरित्यंतं यत्र हि द्वैतमिव भवतीत्यारभ्य विज्ञातारमरे केन विजानीया
मित्यन्ता बाधा प्रश्नोत्तरेण दृष्टिः द्रष्टा रूपं पश्येरित्यादि यत्र त्वस्य सर्व
मात्मैवाभूदित्यादि यद्वै तन्न पश्यतीत्यादि [illegible] सद्विद्या
यामिन् सर्वाणि भूतान्यात्मैवाभूद्विजानत इती शावास्ये ६ यदि
मन्यसे इत्यादि केनोपनिषत्करतां ॐ परब्रह्मपरतत्त्वादिसंज्ञान्तदुपासनं
तत्प्राप्तिः पुरुषार्थः स्यादिति वेदपुण्यैत [illegible] नतत्सत्य
रूपब्रह्मपरं तत्त्वं यत्तु हि तस्मात्तदुपासनमित्युक्तं चेन्न विरुद्धमेवोपास्योपासका
दिभेदसत्त्वे वोपासनसंभवात् सच नास्त्येव श्रुत्यानात्पर्यविरोधे हेतस्यैव ब्र
तिपादितत्वात् नचोपासनेन मिथ्याभूतप्रपंचरूपव्यवहारनिवृत्तिः संभवात्
मिथ्याभूतस्य ज्ञानेनैव निवृत्तिसंभवात् नहि रज्जुगतः सर्पो घटादिवा निव
र्तते तेन तदुपासनसाधितत्वं तदयुक्तमिति विनश्वरत्वादिनिरुक्तलक्षणशास्त्र
भेदविषयत्वेनाभेदसाधकत्वासंभवात् संभवे वा श्रुतेरनैकत्वापत्तेर्नच
श्रुतेर्भवदभिमतार्थे तस्य प्रपंच मिथ्यात्वस्य प्रतिपादकमेकमपि
पदं दृश्यते तथा हि बृहदारण्यके तावत् नैव किंचनाग्र आसीदिति
नात्र [illegible] विषाणादेरप्युक्तप्रसंगादुपास्यत्वानां
[illegible] अपि तु पदः आसीदिति प्रतीतेः दृश्यमानस्थूलावस्था
विधिर्ज्ञात्वा यवस्था विषयकत्वमिव दृश्यमानस्थूलावस्थावि
[illegible] भक्तनामरूपस्थूलावस्था विषयकत्वमेव [illegible] नान
[illegible] यस्य चाभावान्मत्युनैवेदमावृतमा
[illegible] अवरकत्वाद्वृत्तौ [illegible] प्रधानशरीरकत्वात्
घविरोधापत्तेः ततश्चायमर्थः मृत्युशब्दवाच्यप्रधानशरीरकेण
परमात्मना तिरोहितस्थूलावस्थं जगत् इदं अग्रे आसीदिति ना
मृत्युशब्देन केवलस्य ब्रह्मणः प्रधानस्य वा ग्रहणासंभवात् आपि
[illegible] ब्रह्मणः परिणामित्वापत्तेः द्वितीयप्रतिज्ञोपरो
धोऽस्य नानुपपत्तेरित्यादिसूत्रविरोधः सकलजीवसंविदापत्तेश्च
चैतदवप्रपंच [illegible] श्रुतिः स्वयमेव क्रमप्राप्रधानस्यावर्तनाव [illegible]
हं केवलेश्वरस्यावर्तनाया व्याकृतशब्दार्थमेव तदन्यग्रआसीत्तदिदं
नर्हि व्याकृतमासीदित्यत्रो [illegible] प्रतिपाद
कमपि नैव दृश्यते तातोमत्युनैवामिवेदं [illegible] दीमत्यत्र सर्वत्रावि
भक्तनामरूपाविदचिच्छरीरकः परमात्मैव कारणत्वेना [illegible]
वः एतदेव स्पष्टतरके कमुपास्तेइत्यादिनाकौषीतकीब्राह्मणे विदते
तेन श्रुतिः स्वयमेव [illegible] चकार बालाकिनाजातशत्रुसंवादे
शत्रुणा सुषुप्तजीवापारतया परमात्मा पृथग्व्यवस्थित इति ना
संदेहः इतः परमथात आदेशो नेति नेतीत्यादि प्रकरणं प्रकृतेत
त्वामितिसूत्रकारेण समीचीनतया स्वयमेव निर्णीतमिति
नात्रापि संदेहः श्रुतं दद्यद्ब्रह्मविषयेत्यादि वदतन्मनुष्या
विग्गुरित्यंत आत्मा वा अरे द्रष्टव्यो यत्र हि द्वैतमिव भवति विज्ञात
मरे केनेत्यंत [illegible] द्वैतमाप्तविमानोपिततावर्णानीयो व
यावृत्ते [illegible] भवतु वचनसंदर्भस्याप्यनुग्रहः भगवता
[illegible] इतः [illegible]

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

...ला मनः कर्तापत्तेरु...
करणेन व्याप्यत्वं अपारमार्थिकमिति चेन्न ... विशेष...
... चोपमेव सपोपमार्थेद ... यथा ... जीवस्य ...
वारेश्रद्धा इत्यत्र यथा श्रामासवेत्तान्ते ... पापमामी
... पश्चलैपकोशालेविद्यापापदत्तमपमेवस ...
... स्यार्थः समासो ... ः मधुविद्यायां चो
पमान्प सर्वेषां भूतानां मधु पश्चात्पात्मा मामाते तो
... सपथाविद्यनाभावित्यादिना स ... वापारत पोप
पोभवेति तस्य ...

विलोकम ... त्वशब्दस्या ...
पशातिपनवाचकत्वादपमर्थः ...
लोकात इति लोकोकनिष्ठत्वत्वाशयभाव
सुलभातानत्वरूपं आत्मीयमानन्दा
ऽद्वयानुपाश्यत्वार्थः जीवानामात्मत्वादीष्व
रस्य श्रेष्ठकरांजीवानां कत्ववशानेन
परमात्मनोलोक इत्यसाध्योपास्यत्ववर्णि
त ... नदाश्च नदि दितं मीमांसितमित्यादिना
श्रेयवाध्यायसमाप्तिपर्यन्तं भवदभिमतार्थे
नप्रतिपादकं अन्गन्विष्याल्पजतिपादकं वा
न किमपिपदं दृश्यतेइत्यलं द्वितीयाद्वैम
मित्यपिप्रतिपन्ना द्वितीयादित्येवा
र्थः नद्वितीयमात्रादिति कथमन्यथा
ऽद्वैतज्ञानानंतरं स्वैनैवरमेसद्वितीयमे
व इदितुत्तरवदंगेघटेत =

न धुकोजसिद्धमेवसर्वतिपमित्वंप्रकारांतरेणास्मिन्नध्याये दृष्टि
रूपते ऽ जारत्कारवधेन पश्चापंचुरआमिपतेन दस्मान्मा
... कामत्वाहोस्विन्नेति देहात्मनोरभेदोपचारेणाजीवा
पादानकोऽमन जगति बोधविवत्वमवरूप श्रुयतां यथा
चाविद्वद्विषयत्वे विद्वद्विषयत्वेपिचानंदोऽन्यो भेदो
पचारेण केशः पो कामो निष्काम इत्यत्र नवादि समनेत
त् चाक्षपुराण श्रुमिनंदवद्देहारामित्यत्र दर्शनादिकर्ता
रं जीवं सर्वत्र व्याप्तितया लेनपश्यः अपितु दर्शनादिक
र्तृजीवादन्यं परमात्मानमेतया मितयापश्यः उपनक्ष
अप्रतिवचनेऽदृष्टो द्रष्टा इत्यादे दृष्टृत्वादिकरूपादिसाक्षा
त्कारवत्त्वं ननु चक्षुराद्यजन्यता ... वत्वं तस्य परमात्मन
सम्भवात् विज्ञातत्त्वं निदिध्यासनविषयं साक्षात्कर्तृत्वं द्रष्ट्
त्वादिकं जीवस्याप्यस्तीति अदृष्टत्वादिभिर्विशेषितं उपा
ध्यनुक्तेपारमार्थिकं च वद् नान्योऽतोऽस्ति द्रष्टेत्यत्रान्यश
ब्दादेः सर्वनाम्नः पूर्वनिर्दिष्टसदृशान्यपरत्वस्य समानेषु पूर
र्वत्वादिति सा ... मिकाधिकरणे व्यवस्थितत्वाद ...
शब्देन पूर्वनिर्दिष्टादृष्टत्वादिविशेषितनिरुपाधिकसाक्षा
त्कारवत्त्वादि ... ववत्वा ... दृष्टादि
...र्थः = एवमेनाचरविषयत्वमानित दृष्टवां =

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

साध्यतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नसाध्यताऽवच्छेदकावच्छिन्नसाध्यनिष्ठावच्छेदकतानिरू
पकीभूत[illegible]प्रतियोगिताकान्योन्याभावनिरूपितसाध्यवत्तागृहविरोधितानियाम
कसंबंधानुयोग्यधिकरणानुयोगिकहेतुतावच्छेदकसंबंधप्रतियोगित्वावच्छि
न्नस्वरूपसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावो ऽव्याप्तिः २ साध्याभावाधिकरणीयवृत्तिं
त्वमेव यथाति व्याप्तिवारणाय प्रतियोगित्वावच्छिन्नेति संयोगादिसंबंधावच्छिन्न
वृत्तित्वावच्छिन्नाभावानिव्याप्तिवारणाय स्वरूपसंबंधावच्छिन्नेति वह्निमद
न्यावयवे समवायेन वृत्तिमस्य स्वरूपसंबंधेन सत्त्वात् व्याप्तिवारणाय हेतु
तावच्छेदकसंबंधप्रतियोगिकेति वह्निमदन्योन्याभावस्य कालिकसंबंधेन पर्वता
[illegible]नातिव्याप्तिवारणाय तादृशान्योन्याभावनिरूपिताभावीयविशेषणतानामसं
बंधेन घटभिन्नं घटत्वादित्यत्र घटभेदवदन्योन्याभावस्य घटत्वस्वरूपस्य घ
टरूपस्य वा अभावीयविशेषणतायाः प्रसिद्धत्वात् भावाभावसाधारणीयवि
शेषणतायामानाभावात् व्याप्तिवारणाय साध्यवत्तागृहविरोधितानियामकसं
बंधानुयोगि निसमवायसंबंधावच्छिन्नवह्नित्वप्रतियोगिताकान्योन्याभावव
ति धूमस्य सत्त्वादतिव्याप्तिवारणाय साध्यतावच्छेदकसंबंधाव
च्छिन्नेति तत्र वह्नित्वावच्छिन्नसंयोगसंबंधावच्छिन्नवह्नित्वप्रति
योगिताकान्योन्याभाववति धूमस्य सत्त्वाद्व्याप्तिवारणाय साध्य
तावच्छेदकावच्छिन्नेति ।। गुणानिरूपतो विभिन्नरूपतोति विभिन्नरूपेण धर्म
तावच्छेदकः तावच्छेदकावगाहीति दण्डिमान् वह्निमान् द्रव्यवान् गुणवान् भाववान् इत्याका
रकः द्रव्यत्वात्मकविभिन्नरूपावच्छिन्नद्रव्यात्मकद्रव्यरूपैकधर्मनिष्ठविशेष्यता
वच्छेदकताकवह्निप्रकारकज्ञाननिर्णयोऽयमर्थः॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

गुणानिरूपणे दीपकानि परिमाणानिरूपणे अर्थादिनिप्रकरणांदित्यर्थः
त्रप्रकरणादित्येवं प्रकरणानुमयाकां क्षायांतेनाशदर्वा [illegible] नाशस्यप्रति
योग्यकांक्षासत्वे प्रतियोगिनः परमाणादेः नाशकाविषयकाकांक्षेतिप्रक
रणांनास्तितथापिप्रकरणादित्यस्यसत्वेयोदित्यर्थः २

चपि मि२ ना४

पृ ९ त्यर्थ

गुणानिरूपणे प्रमाणलक्षणे अत्रवह्निव्याप्यकत्वावच्छिन्नेतिपर्व [illegible] तोवह्नि
मान्देवह्नि अभाववान् इत्यादिज्ञाने अव्याप्तिवारणाय तद्धि व्याप्यकत्वाव
च्छिन्नेति अप्रसंभववारणाय यत्किंचिदभावप्रकारकत्वेति संगयेतिव्याप्ति वार
णाय [illegible] न्याततत्रापि समवायसंबंधावच्छिन्नवह्नित्वावच्छिन्नप्रतियो
गिकाभाववत्वसंयोगेनवह्निमान्पर्वत इत्यत्राव्याप्तिवारणाय
[illegible] गसंबंधावच्छिन्न महानसीयवह्नित्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभा
व वह्निमान्पर्वत इत्यत्राव्याप्तिवारणायच विषयतासंबंधेन
[illegible] वत्वं संयोगेनअभाववान् वह्निमान्पर्वत इत्यत्राव्याप्ति
वारणाय कालिकसंबंधावच्छिन्न [illegible] त्वावच्छिन्नसंयोगसंबंधा
[illegible] न्नप्रतियोगिताकाभावनिष्ठकोटिताक संयोगसंबंधावच्छि
न्नसमीपेस्वविभिन्नरूपेणेति नवह्निनिष्ठप्रकारताकपर्वतविशे
[illegible] वच्छिन्नसमवायसंबंधावच्छिन्नः वह्नित्वपर्याप्तावच्छेदकताकि
रूपसंयोगसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिता [illegible]
[illegible] ताकि [illegible] ता

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham.

नानेविशिष्टावैशिष्ट्यावगाहिनि [illegible] वृत्तिवह्नित्वः [illegible] रूपकसंयोगसंबंध

...त स्ववैधावच्छिन्न तदधिकरणविषयकाभावत्वव्याप्त
...नजन्यानाहार्यप्रतियोगिप्रकारकनिश्चयत्वलौकिकविशेष
णाभावप्रयोजकीभूताभावप्रतियोगिरूपप्रतियोगिप्रकारकनिश्च
यधर्मानवच्छिन्नतदधिकरणावृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिक
त्वनिष्ठव्याप्तिनिरूपकीभूतविषयतासंबंधावच्छिन्न उ॰ पलंभ
भत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावः कारणम् ॥

6

स्वस्ति श्रीमते रामानुजाय नमः
सकलगुणगरिष्ठधूर्जटिवंदितचरणा
रविंदे बुद्धिजवं दोहुं वेदप्रका[illegible]स

ॐ

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

चेत्तुः चत्वारि प्रातमेसां के तृतीयपंक्तौ विशेषणोपरि ०
वह्निव्याप्यधूमवत्पर्वतवान्देश इत्यस्य बोधः वह्निव्याप्यधूमविशि
ष्टपर्वतस्य देशे वैशिष्ट्यमवगाहत इत्युच्यते मुख्यविशेष्यो देशः त
त्र विशेषणं पर्वतः तत्र विशेषणं वह्निव्याप्यो धूम इति सत्वाद्विशे
षतावच्छेदकः विशेषणे विशेषणं इति विशेषणतावच्छेदकम्
च्यते अत्र विशिष्टवैशिष्ट्यावगाहिबोधे विशेषणतावच्छेदक
प्रकारकनिर्णयः कारणं स च प्रकृते वह्निव्याप्यधूमवान्पर्वत
इत्याकारक एव वह्निव्याप्यधूमप्रकारकपर्वतविशेष्यकनिर्णयः
स एव च परामर्शः तज्जन्यत्वं तादृशविशिष्टवैशिष्ट्यावगाहि
बोध इति तच्चानुमितिलक्षणस्यातिव्याप्तिरिति भावः ॥ ० ॥ तस्य त्रै
तदेके द्वितीयपंक्तौ विषयोपरि विषयविधयेति नन्विदमसंग
तं लौकिकप्रत्यक्षे हि विषयस्य कारणत्वं तत्रैव विषयस्य विधया
न त्वानुप्रकृते च परामर्शोत्तरमनुमितेरेवोत्पत्त्या तद्द्वितीयपदे
परामर्शस्य नाशात्परामर्शविषयकलौकिकानुव्यवसायासंभवे
न परामर्शस्य विषयविधया कथं तत्प्रत्यक्षे हेतुत्वमिति चेद नोच्य
ते प्रत्यक्षेणापर्वतो वह्निमानिति निश्चयः तदुत्तरं वह्निव्याप्य
धूमवानिति परामर्शः तत्र परामर्शोत्पत्तिकाले वह्निनिर्णयात्म
क सिसाधयिषाविरहविशिष्टसिद्धेरेव सत्वेन परामर्शाद्द्वितीय
क्षणेऽनुमित्यनुत्पादात्तत्र परामर्शानुव्यवसायस्य लौकिके
तया विषयविधया परामर्शजन्यत्वेन संभवतीति भावः ॥ ० ॥
पंच चत्वारि प्रातमे निरंके प्रथमपंक्तौ निश्चयोपरि विशेषणता
वच्छेदकनिश्चयविधया पर्वतो वह्निव्याप्यधूमवानित्येवं इति ज्ञा
नं तत्तुल्यापर्वतो वह्निमानित्यनुमितिः साध्यमत्वादित्ते
विषयका इति बोध्यः ॥ ० ॥ षड् चत्वारि ज्ञाति सांके द्वितीयपं
क्तौ ज्ञानस्योपरि प्रथमोपात्ततमुद्देश्यमंतेरोपात्तं विधेय
मित्युत्सर्गिकी ॥ इति मनुरुध्य वैशिष्ट्यावगाहीत्यस्य
देशत्वधर्मावच्छिन्ने धर्मावारणाय योजनामाहेत्यानस्य प्रत्यक्षमि
त्यादि निश्चयविधया न वगाहीति लेखकप्रमादं प्रत्ता
नमात्रेण निर्विकल्पकस्य विशेषणतावच्छेदकप्रका
रकनिर्णयविधयाहेतुत्वाभावात् अनुपपादकत्वात्तद्वि
शिष्टवैशिष्ट्यानवगाहीत्यस्य स्पर्शकवैशिष्ट्या
नवगाहीति वह्नेर्मूलपरिदिष्टप्रतीके यदेतामेवो
कारकनिर्णयविधयाहेतुसाभावोपपादकत्वा
त्तदितिपदविषयानवगाहीत्यत्र व्याप्यहेतुः सो
नांशोघटत्वादिविशेषणविशिष्टघटादिरूप
विषयानवगाहीत्यर्थः ॥ ० ॥
ननु विशिष्टवैशिष्ट्यज्ञानं वह्निविधं विशिष्टवैशिष्ट्यावगाहि
एकं विशेष्ये विशेषणं तत्र विषयविशेषणं तदेकपरं तत्र
प्रथमं रक्तदंडवान्पुरुष इत्याकारकं रक्तत्वनिष्ठावच्छेद
कतात्मकप्रकारतानिरूपितदंडनिष्ठप्रकारतानिरूपितपुरु
षनिष्ठविशेष्यतापूगालिज्ञानं तत्र रक्तो दंड इत्याकारकार क्त
त्वप्रकारकदंडविशेष्यकनिर्णयः कारणं द्वितीयं रक्तत्वनिष्ठा
वच्छेदकतात्मकप्रकारतानिरूपितदंडनिष्ठप्रकारतानि
रूपितपुरुषनिष्ठविशेष्यतापूगालिरक्तदंडवान्पुरुष इत्या
कारकं ज्ञानं तत्र रक्तत्वविषयकदंडविषयकज्ञानं कारणं द्वितीयं च
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

[illegible] ...देशा... घटित [illegible]

...निरूपिताभेद... [illegible] न समवायि... [illegible] भेद... विशिष्ट समवायसंबंधावच्छि...

...त्वमितिगुणत्व... सत्ता... द्वैशिक... घटितत्वा... [illegible]

...संबन्धेन संयोग... [illegible] प्रति योगिताकभेदविशिष्ट... स्वरूपसंबंधेन संयोग...

...क... [illegible] ...विशिष्टकविशेषणतासंबंधेन नित्यत्वविशिष्ट...

...कनिरूपितसमवायसंबंधावच्छि... न ... जाति... लक्षणं ॥४॥ स्व

...संबंधघटितत्वा... [illegible] कालिकसंबंधेन नित्यत्ववि

...शिष्ट... [illegible] ...त्वविशिष्टसमवेतत्वं ॥७॥ [illegible] ०॥०

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

[illegible] संयोगसमवायिकारणता [illegible] सेन देशविशेषणता [illegible] रूपदर्शनस्य
[illegible] समवायिकारणता [illegible]
नाशितत्वापत्तिः [illegible] तादृशस्य निवेशे तथैव त्वं चैवं यदि निवेशे प्रतियोगिताकभे
दापत्तेरिति कर्मत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकभेदस्य प्रविष्टत्वाभावे अतिप्रसंगः
[illegible] त्वावच्छिन्ने तत्र दृष्टत्वे एवं सर्वं चैवं च लक्षणं कर्मणि [illegible] प्रतियोगिताक
भेदे [illegible] प्रत्यक्ष [illegible] तिवर्तते मनस्त्वाति व्याप्तिः अतः कर्मत्वावच्छिन्नेति
समवायेनेति किं [illegible] कर्मत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकभेदे [illegible]
[illegible] कालिकसंबंधेन [illegible] समवाय [illegible] तस्य [illegible] समवाय
[illegible] निरूपिताधिकरणतेति किं [illegible] संबंधेन [illegible]
भेदाव [illegible] त्वं [illegible] व्याप्तिः [illegible]
[illegible] दिकरत्वं दैशिकविशेषणतेति किं [illegible] संबंधेन [illegible] कर्मत्वा०
भेदोऽयं [illegible] समवायेन [illegible] ॥ १ ॥ संयो
गसमवायिकारणत्वं [illegible] एव संयोगासमवायि
कारणत्वं च हस्तपुस्तकसंयोगस्य [illegible] इति [illegible] अतः
संयोगत्वावच्छिन्नेति [illegible] संयोगा [illegible] चैवं का [illegible]
स्तकसंयोगाः [illegible] प्रतियोगिताकभेदो हस्तपुस्तकसंयो
[illegible] वर्तते अतः संयोगत्वावच्छिन्नेति [illegible] स्वरूपसंबंधेनेति
[illegible] दैशिकविशेषणतासंबंधेन संयोगत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकभेदोऽस्ति
[illegible] कालिकसंबंधेन संयोगासमवायिकारणत्वापत्तिस्यादिति अतः स्वरूपसं
बंधेनेति ॥ [illegible] निरूपिताधिकरणतेति किं [illegible] दैशिकविशेषणतासंबंधेन संयो० भेदे
संयोगासमवायिकारणता [illegible] संयोगासमवायिकारणत्व [illegible]
[illegible] दैशिकविशेषणतेति किमर्थं
[illegible] कालिकसंबंधेन संयोगत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकभेदस्य वर्त
[illegible] वर्तते संयोगासमवायिकारणत्वापत्तिस्यादतो दैशिकविशेषणेति ॥ ३ ॥ [illegible]
दैशिकविशेषणतेति किमर्थं कालिकसंबंधेन [illegible]
[illegible] समवायसंबंधावच्छिन्न [illegible]
[illegible] व्याप्तिः

[illegible]

[illegible] Bahadur Shastri [illegible] University [illegible] Sharada Peetham

...पकम् कार्यं कृतिजन्यं कार्यत्वादिति स्थापनायां ...स्य शरीरजन्यत्वमुपाधिः यत्र घटो
कृतिजन्यत्वमिति साध्यव्या... प.कृ.प.त्र वं २
...यं कृतिजन्यं कार्यत्वादि[ति] स्थापनायां शरीरजन्यत्व... मुपाधिः यत्र घटादौ कृतिजन्यत्वं तत्र शा
...जन्यत्वं इति साध्यव्यापकं यत्रांकुरादौ कार्यत्वं तत्र शरीरजन्यत्वं नास्तीति साधनाव्यापकं नन्वे
...द्रशोपाधिमत्त्वेनैव हेतोः किं व्यादूष्यते व्याप्तिज्ञानमिति रूपेण तथाहि साध्यव्याप
...व्यभिचारी तस्य साध्यव्यभिचारित्वमिति यमात् प्रकृते कृतिजन्यत्व... न्यू...
...रूप साध्यव्यापक शरीरजन्यत्वव्यभिचारिणः कार्यत्वस्य कृतिजन्यत्वव्यभिचारित्वेन कार्य
...त्वस्य कृतिजन्यत्वव्या...प्यत्वाभावात् ...त ज्ञानं न संभवति नन्वेवमप्यंकुरादौ पक्षे
शरीरजन्यत्वाभाववति कृतिजन्यत्वसंदेहेन शरीरजन्यत्वाभाववदंकुरादिकं कृतिजन्य
त्ववेत्याकारकेण तुल्यवित्तिवेद्यतया शरीरजन्यत्वे कृतिजन्यत्वव्यनिष्ठाभावप्रति
योगित्व संशयः शरीर... जन्यत्वे ... कृतिजन्यत्वव्यनिष्ठाभाव... प्रतियोगित्वे
त्याकारको भवति तादृशसंदेहेन सति दृष्टौ कार्यत्वे कृतिजन्यत्वरूपसाध्यव्यापकशरीर
जन्यत्वव्यभिचारित्वसंशयः कार्यत्वे कृतिजन्यत्वव्यापकशरीरजन्यत्वव्यभिचारित्व
... नवेत्याकारकोऽभवति विशेष्यविशेषणस... इदं विशिष्टसंदेहस्य पुरस्ते इ
हेतुश्चीन्यतसंदेहविशिष्टसंदेहस्वरूपत्वात् तथा च कार्यत्वे कृतिजन्यत्व
व्यापकशरीरजन्यत्वव्यभिचारित्वसंदेहेन कृतिजन्यत्वाभाववृत्तिर्न वा कार्यत्वमिति
व्यभिचारसंदेहो भवति व्याप्यान्तरासाध्यहेतौ व्यभिचारनिरूपकाधिकरणेऽचावु
...दिरूपपक्षे तथा च कार्यमन्तमंकुरादिकं पक्षशरीरजन्यत्वाभावाधिकरणेन
कृतिजन्यं नवेत्याकारकसंदेहस्य कार्यत्वं [भा]वाधिकरणे कृतिजन्यत्वाभाववद्
कुरादिवृत्तिर्नवेत्याकारकपक्षीयव्यभिचारसंदेहः संपन्नः सत्वेन व्याप्तिज्ञानप्रतिब
न्धकः यथा ... पर्वते वह्निसंदेहेन पर्वते तत्त्वस्य वह्निव्यापकत्वसंदेहे सति धूमेव
व्यापकपर्वतेतरत्वाभाववत्त्वं तत्र वर्तित्वव्यभिचारत्वसंदेहेन धूमेवह्न्यभाववत्
...त्वसंदेहे तत्साध्यमानोऽपि न धूमे वह्निव्याप्तिज्ञानप्रतिबंधकस्तथेदमपीति
...कूलतर्कस्यैव पक्षीयव्यभिचारसंदेहव्याप्तिबंधकत्वेऽपि अनुकूलतर्कवि
...तस्य प्रतिबंधकत्वानुपपत्तेः यथा वह्नित्वेन धूमत्वेन कार्यकारणभा
...लतर्केण धूमे वह्निव्यभिचारित्वसंदेहनिवृत्तिस्तथा धूमे वह्निव्याप्यत्वनि
...वह्निव्याप्यधूमाव्यापकत्वेन पर्वतेतरत्वस्य निश्चये सति धूमे वह्नि...
...व्यापकत्वनिश्चयेनोपाधित्वनिश्चयस्तथा कार्यत्वेन कृतित्वेन का...
...भावरूपानुकूलतर्केण कार्यत्वे कृतिजन्यत्वव्याप्यत्वनिश्चये सति...
...कार्यत्वव्यापकत्वेन शरीरजन्यत्वस्य निश्चयात् कृतिजन्यत्वाव्यापकत्वनिश्चयेन कृतिजन्यत्वव्या
...विध्येन सोपाधित्वनिश्चय इति भावः अप्रयोजकत्वेन प्रयोजको ॥ शरीरजन्यत्वे तद्धेतु
...त्वादिति हेतुकरणे कार्यपक्षे स्वरूपासिद्धिः तन्वो जन्यत्वाभावात् अतएव शरीरजन्यत्व
...ध्यते ...जन्यत्वमात्रस्य कृतिजन्यत्वव्यापकत्वाच्छरीरजन्यत्वस्य कर्तृजन्यत्वव्याप्यता
...त्वाभावात्तेन रूपेण ...तस्य हेतोस्तत्त्वासंभवः नीलधूमत्वेन धूमस्य वह्निव्याप्तिरेवेति
...सिद्धिरित्युक्तं इदं न संभवति नीलधूमस्य स्वसमानाधिकरणव्याप्यतावच्छेदकधर्मान्तरघ
...तया नीलधूमत्वे व्याप्यतावच्छेदकं शरीरजन्यत्वे ... तथा तद्धि शरीरजन्यत्वत्वाव
च्छिन्नप्रतियोगिताकाभावत्वं ...तजन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावत्वासमानाधि
करणं जन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभाववत्तदाश्रयस्य शरीरजन्यत्वत्वाव
च्छिन्नप्रतियोगिताकाभावातिरिक्तत्वात् वह्नित्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावस्य म...
...यवह्नित्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावाद्यपेक्षया अतः स्वसमानाधिकरणव्याप्यता
वच्छेदकजन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावत्वरूपधर्मान्तरघटितत्वाच्छरीरजन्य
...च्छेदकजन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावस्येति अन्येदं प्रतिभाति विशेषाभावकूटस्येव सामान्या
भावत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावस्येति ...तद्धर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावे तद्धर्मावच्छिन्न प्र
...भावरूपत्वाद्यथा किंचिद्धर्मविशिष्ट तद्धर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावे ... जन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रति
योगिताकाभावत्वस्यापि स्वीकारात् शरीरनिरूपितत्वविशिष्टजन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रति
योगिताकाभावेऽपि जन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावत्वस्य स्वीकारेण तत्सामा
नाधिकरण्यात् शरीरनिरूपितत्वविशिष्टजन्यत्वत्वस्य जन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताक
...योगिताकाभावत्वस्य जन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताक
शरीरजन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावत्वस्य जन्यत्वत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावत्वरूपधर्मान्तरघ
...तत्वरूपत्वात् स्वसमानाधिकरणव्याप्यतावच्छेदकशरीरजन्यत्वत्वरूपधर्मान्तरघ
...व्याप्यत्वासिद्धिरूपपरेणेति ॥ तेन कालिकसंबंधेन गंधवद्भेदः
...र्थवपरमाणौ सुरभिगंधवद्भेदस्य सुरभिपृथिव्यां सत्त्वेऽपि न व्यभि
...भवेदेवं ... तर्कविरहस्यापक्षीयव्यभिचारसंशयस्य व्याप्ति...
...त्वेन ... ॥ तेन ...
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

का देशानियंत्रकत्वं चेन्न व्यभिचारो न तु समवायस्वरूपान्यतरसंबंधेन सत्तावत्त्वेऽन्यत्वं
ऽनुसत्तैव सा च या सामान्ये तरद्रव्यगुणकर्मसु समवायेन सा मान्यविशेषसमवायेष्वस्वरूपे का
र्येसमवायेन वर्ततइति तत्र सामान्ये तरनिरूपितस्वरूपसंबंधावच्छिन्नवृत्तित्वे सति सामान्यनिरू
पितस्वरूपसंबंधावच्छिन्नवृत्तित्वरूपदेतोस्तत्र सत्त्वान्न व्यभिचारः न च सत्तिस्वत्वापि समवायेका
र्थसमवायान्यतर संबंधावच्छिन्नसत्तानिरूपिताधिकरणतत्त्वस्य समवायेकार्थसमवायान्यत
रसंबंधावच्छिन्नसत्तानिष्ठप्रकारतानिरूपितप्रमाविशेष्यत्वस्य वाभावरूपत्वेन तत्र देतोः स
त्वाद्व्यभिचार इत्यत आह भावत्वेश्चेति यद्यधिकरणत्वमधिकरणस्वरूपमेव विषयत्वं च विष
यस्वरूपमेव तदा तादृशसत्ताधिकरणत्वस्य तादृशसत्ताप्रकारकप्रमाविशेष्यत्वे वा सामान्यत
दितरभेदेनाभिन्नं तत्र च सामान्ये वृत्तित्वे सति सामान्यवृत्तित्वं दुर्घटमिति कथं व्यभिचारः यद्यधि
करणत्व-विषयत्वे चातिरिक्तः पदार्थः तदा तत्र घटादौ वा नन्दगतत्वसत्त्वान्न व्यभिचार इत्यस्वरूपसंबंधेः
द्रव्यादिवद्गुणत्वमत्वइत्यादि दिनकरोक्तिरसंगता द्रव्यमपत्रे संकल्पे विशेषमहितं पक्षो
दिनकर्य्योक्ताद्रष्टानिरूपकपक्षेपं चमपक्षोक्तो त्तणकूत्कारसंयोगारणिमथ्यानसंयोगमणि
तरणि किरणसंयोगान्यान्यत्वे एतत्कूटत्रयभेदकूटवत्त्वं एतत्तत्तयभेदकूटे देवं त्तणकू
त्कारसंयोगभेदं विशेष्यीकृत्य तत्रारणिमथ्यनभेदविशेषणीकृत्य तत्र मणितरणिकि
रणसंयोगभेदं विशेषणीकृत्य मणितरणिकिरणभेदविशिष्टारणिमथ्यनसं
योगभेदविशिष्टत्तणकूत्कारसंयोगइत्येक कूटं तत्रैव त्तणकूत्कारसंयोगभेदवि
शेष्ये मणितरणिकिरणसंयोगभेदं विशेषणीकृत्य तत्रारणिमथ्यनसंयोगभे
दं विशेषणीकृत्य तत्रारणिमथ्यनसंयोगभेद (संयोगभेद) विशिष्टमणितर
णिकिरणसंयोगभेदविशिष्टत्तणकूत्कारसंयोगभेद इत्यपरं कूटं इदं च०८
कारसंयोगभेदस्य विशेष्यत्वाभिप्रायेण कूटद्वयं एवं-अरणिमथ्यन
दस्य विशेष्यत्वे इतरयोर्विशेषणभावेन कूटद्वयं तथा मणितरणि-
योगभेदस्य विशेष्यत्वे इतरयोर्विशेषणविशेष्यभावेन कूट
त तत्कूटावच्छिन्नप्रतियोगिताकभेदाः षट् संपन्नाः ॥ ६ ॥

यविशेषणतासंबंधेन टादृत्वावच्छिन्नप्रति उद्देश्यतावच्छेदकविशे
षतरसंबंधान्यतरतरावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वं तद्धेतुजकार्यताभा
धिकरणरूपसंबंधावच्छिन्नदैशिकविशेषणतासंबंधावच्छि
वच्छिन्नमणितिनिष्ठप्रतियोगिताकान्योन्याभावः अभावीयवि
तासंबंधेन हेतुः ॥ १०० ॥

ऽजेन कतावच्छेदकवैजात्यविरहाभिधानत्वे हेत्सम्भवत्वाभिधानेन
भिधानत्वे विरहयतादृशवैजात्यं त्तणकूत्कारेपि नोनोदनारणसंयोगे न तु
मपमाभचा ८ नानक त्तणकूत्कारसंयोगे एवं नोदनत्वादिना सोक
र्यमिति:
स्तोरवमतानुसारेणैतद् चेन्नैयायिकानां मतेतु आकाशस्यनित्यत्वा
द्युगभेदेव व्याकाशभेदो न संभवतीति
नैवं वमपि यद्यधि
करणभेदेनाभावभेदाभावात् गंधानधिकरणवृत्तिति संयोगसं
बंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकगंधाभावस्यापि व्यभिचारित्वा
वस्यहेतुत्वे नाव्यभिचारात् न च समवायसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिता
कत्वेन भावविशेषणत्व पे गंधानधिकरणवृत्तित्वोपलक्षिततच्छि
विध गंधाभावस्यापि ग्रासत्वेन व्यभिचारापत्त्या गंधानधिकर
णवृत्तित्वविशिष्टगंधाभावस्यैव हेतुत्वात् स्वीकारस्य इति वा
व्यम् इष्टापत्तेः न चैवमपि जंधवद्भिन्नवृत्तिगंधाभावे स्व तुल्ये
गंधाभावस्य व्यभिचारवारकत्वात् वैयर्थ्यमिति वाच्यम् तत्रापि इष्टाप
त्तेः शरणत्वात् तस्माद्धूमशून्यत्वादि स्यात् गंधवद्भिन्नत्वादिना
वच्छेदकः पः सोपि समवायसंबंधावच्छिन्नगंधत्वावच्छिन्नप्रतियोगि
न्वेदकता कोवोध्य:

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रीगणेशाय नमः ॥ अनंतराभिधानप्रयोजकजिज्ञासाजनकज्ञानविषयो
ऽर्थः संगतिः मन्ताप्रयासेन वारितं प्रत्यक्षं स्मृत्वा प्रत्यक्षकार्यं किमित्याकारि
काजिज्ञासोत्थिता तन्न की भूतज्ञानं प्रत्यक्षकार्यं किंचिदस्ति तद्विषयोनुमा
नमेव आदि प्रत्यक्षं अनुमानं इन्द्रियं तु पश्चात् तेन प्रमाणकरणं अतः [illegible] यो
प्रत्यक्षकार्यत्वव्याप्यधर्मप्रकारकजिज्ञासाविषयः किं [illegible] तत्प्रयोजकोपजी
व्यकत्वं फलं [illegible] विषयकप्रत्यक्षप्रमायाद्यनुमितिं प्रति कर्तृत्वं
निरूपकापाद्यानुमितत्वेन सिद्धेः अत्रोपजीव्यकभावे नानुमितित्वम
र्थात् अनुमितिविशेष्यकानुमितिपदवाच्यत्वप्रकारकज्ञानानुकूलव्या
पारानुकूलकृतिमान् पर्वतो वह्निमानित्यादिविधेयकानुमितिं प्रति [illegible]वच्छिन्न
प्रकारतानिरूपितपर्वतत्वावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यताशालिज्ञानं का
रणम् तत्र हेतुतावच्छेदकावच्छिन्नहेतुनिष्ठावच्छेदकतात्म[illegible]
प्रकारतानिरूपिता[illegible]धिकरणता[illegible]वच्छिन्नाधिकरणता
निष्ठावच्छेदकतात्मकप्रकारतानिरूपितवह्नित्वत्वावच्छिन्नप्र
कारतानिरूपिताभावत्वावच्छिन्नावच्छेदकतात्मकप्रकारतानि
रूपितप्रतियोगितात्वावच्छिन्नावच्छेदकतात्मकप्रकारतानि
पितावच्छेदकतात्वावच्छिन्नावच्छेदकतात्मकप्रकारतानि
तभेदत्वावच्छिन्नावच्छेदकतात्मकप्रकारतानिरूपितवह्नि
वच्छिन्नावच्छेदकतात्मकप्रकारतानिरूपितवह्निनिष्ठाव
तात्मकप्रकारतानिरूपिताधिकरणतात्वावच्छिन्नावच्छेदक
कप्रकारतानिरूपितवह्नित्वत्वावच्छिन्नावच्छेदकतात्मकप्रका
निरूपितधूमत्वावच्छिन्नावच्छेदकतात्मकप्रकारतानिरूपित
त्वावच्छिन्नविशेष्यताशालिज्ञानं [illegible] ज्ञानं इदमेव व्याप्तिरूपा
वावच्छेदकप्रकारकनिर्णयः तद्व्याप्तिप्रकारकधूमविशेष्यकनिर
र्णयं तद्व्याप्तिप्रकारकव्याप्यभावप्रकारकधूमविशेष्यकतानि
प्रकारतानिरूपितधूमाभावप्रकारतानिरूपिताधिकरणतानिष्ठविशेष्यतावि
धिकरणतानिष्ठप्रकारतानिरूपिततदभावनिष्ठप्रकारतानिरूपितवह्नित्वनि
ष्ठविशेष्यताकवह्नित्वनिष्ठप्रकारतानिरूपिततदभावनिष्ठप्रकारतानिरू
पिताभावनिष्ठविशेष्यताकाभावनिष्ठप्रकारतानिरूपिततदभावनिष्ठ
प्रकारतानिरूपितप्रतियोगितानिष्ठविशेष्यताकतन्निष्ठप्रकारतानिरूपि
ततदभावनिष्ठप्रकारतानिरूपितावच्छेदकनिष्ठविशेष्यताकतन्निष्ठ
प्रकारतानिरूपिततदभावनिष्ठप्रकारतानिरूपितभेदनिष्ठविशेष्य
ताकतन्निष्ठप्रकारतानिरूपिततदभावनिष्ठप्रकारतानिरूपितवह्नित्वनि
ष्ठविशेष्यताकतन्निष्ठप्रकारतानिरूपिततदभावनिष्ठप्रकारतानिरूपितं
वह्निनिष्ठविशेष्यताकतन्निष्ठप्रकारतानिरूपिततदभावनिष्ठप्रकारता
निरूपिताधिकरणतानिष्ठविशेष्यताकतन्निष्ठप्रकारतानिरूपिततदभा
वनिष्ठप्रकारतानिरूपितवह्नित्वनिष्ठविशेष्यताकतन्निष्ठप्रकारतानि
रूपिततदभावनिष्ठप्रकारतानिरूपितधूमनिष्ठविशेष्यताकज्ञानं वह्निव्या
प्यधूमवान् पर्वत इति विशिष्टविशेष्यकमितिरीत्या जायमानज्ञानसाधारण
धूमनिष्ठप्रकारतानिरूपिताधिकरणतानि[illegible]ष्ठप्रकारतानिरूपितव
ह्नित्वनिष्ठप्रकारतानिरूपिताभावनिष्ठप्रकारतानिरूपितप्रतियोगिता
निष्ठप्रकारतानिरूपितावच्छेदकनिष्ठप्रकारतानिरूपितभेदनिष्ठप्रका
रतानिरूपितवह्नित्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितवह्निनिष्ठप्रकारतानिरूपि
ताधिकरणतानिष्ठप्रकारतानिरूपितवह्नित्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितन[illegible]
मनिष्ठ[illegible]प्रकारतानिरूपितपर्वतनिष्ठविशेष्यता[illegible]

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ज्ञानत्वेन [illegible] प्रकारकत्वेन हि विषयोरपि परामर्शयोः पर्वतो वह्निमानिति तन्तु
तिप्रतिनैस्तुल्यत्वे उक्तरूपस्य वह्नि [illegible] व्यापकत्वं भावे भयप्रकारक [illegible]
रकं तेन [illegible] पर्वतविशेष्यक वह्निव्याप्यधूमवानिति तन्ताकारक संशयाला
कपरामर्शसाधारणतया संशयव्यावृत्तरूपेण संशयान्यत्व विशिष्टज्ञानत्व
[illegible] तादृशरूपेण हेतुत्वस्य वक्तव्यतया गौरवात् फलमुखेति फलं कार्यकारणा
भावग्रहस्तन्मुखगौरवस्य [illegible] पूर्ववर्तीत्यर्थः अतएव तदधीनेत्यत्र आपादितत्वात्तत्
तद्वैशिष्ट्यज्ञानानुत्पत्तेः गौरवस्य स्वरूपं तोषितं च पक्षत्वोक्तविषयज्ञानं [illegible] तया
चस्य पूर्वोक्तकार्यकारणभावरूपफलाधीनगौरवं गौरवज्ञानमसंजातविरोधि
नौत [illegible] विशिष्टज्ञानत्वेन कार्यकारणभावग्रहस्य [illegible] नभवतीति भा
वः तदेवविशिष्ट्यस्यादिना प्रतिपादयति विशिष्टज्ञानत्वावच्छिन्नविशेष्यककार
णतावच्छेदकप्रकारकज्ञाने पूर्वं विशिष्टज्ञानत्वावच्छिन्नविशेष्यकगौरव [illegible]
प्रकारकज्ञानं धातिनेधकं तस्य [illegible] विशिष्टज्ञानत्वेन कार्यकारणभावग्र
गौरवमनुमानातिरिक्तकार्य [illegible] इमारांलरामिदं तत्तन्नाम मीमांसकाभिम
तज्ञानक्रमात्तज्जन्यानुमित्याख्य [illegible] वाद्दितपूर्ववर्ति [illegible] ज्ञानत्वं तदाश्रयेविशि
ष्टज्ञानं यस्येत्यर्थः तथा च मीमांसकाभिमतज्ञानद्वयजन्यानुमितिनिरूपिताव्यवहितपूर्व
वर्तिकारणतावच्छेदकविशिष्टज्ञानत्वाश्रयत्वमलीकम् अनुमितित्वात् उभयमत
सिद्धविशिष्टज्ञानजन्यानुमितिवत् तत्तदनुमानसिद्ध तत्तदनुमित्यव्यवहितपूर्व
वर्तिविशिष्टज्ञानत्वाश्रयकं तत्पुनर्न रणात्मिकमिति भावः [illegible] एवं
चविशिष्टज्ञानत्वं कारणतावच्छेदकमिति तत्कारकानिश्चयाधीनगौरव [illegible]
[illegible] तत्तदनुमितव्यवहितपूर्ववर्तिविशिष्टज्ञानत्वाश्रयनिर्णयाधीन [illegible]
प्रगौरवनिर्णयाभावविशिष्टज्ञानत्वेन कार्यकारणभावनिर्णयात् [illegible]
लक्षसत्ता [illegible] कत्वान्नेतादृशगौरवं दोष इति निष्कर्ष [illegible]
शीनं तत्र व्याप्यपद घटकीभूतधात्वर्थज्ञानमेव व्यादि [illegible] तत्र व्याप्यपद घटकी
[illegible] स्याकारकज्ञातेति सातत्र जनकीभूतज्ञानविषये [illegible] व्याप्तिनिरूपित [illegible]
तत्रूप पुद्धेचेति सवध सामान्यं दैशिकं कालिकं चेति [illegible]
कालिके [illegible] सामान्यं दैशिकं तु पूर्वमात्र तदन्यस्मिन् [illegible]
तित्वा धूमवह्न्योरत्यन्तातिव्याप्तिरिति भावः [illegible] तादृशसाध्यव [illegible]
भावविशिष्ट [illegible] साध्यव [illegible] ताग्रहविरोधिज्ञानियामकसंबंधाव [illegible]
रूपकाधिकरणता [illegible] निरूपितहेतुतावच्छेदकसंबंधावच्छिन्नाधेय [illegible]
च्छेदकहेतुतावच्छेदकधर्मवत्त्वं व्याप्तिः तेन द्रव्यगुणकर्मान्यत्वविशिष्टसत्त्वा व [illegible]
च्छेदव्यत्त्ववदन्योन्याभावाधिकरणगुणादिनिरूपितस्वसमवायसंबंधावच्छिन्नाधे [illegible]
[illegible] रूपविशिष्टसत्त्वरूपहेत्वाभिन्नसत्तायां सत्त्वेन तादृशावृत्तित्वाभावरूपव्या
प्त्यव्याप्तिरिति [illegible] तदनवच्छेदकहेतुतावच्छेदकधर्मवद्रूपव्याप्तेः नोव्याप्ति
विशिष्टसत्तात्वरूपहेतुतावच्छेदकस्य द्रव्यान्यगुणादिनिरूपितसमवायसंबंधा
वच्छिन्नाधेयतावच्छेदकत्वात् गुणात्वात्वा [illegible] दिनिवृत्तिः स्यात् नन्वेवं सत्तावा
न्जातेरित्यादौ सत्तावदन्यसामान्यादिनिरूपितसमवायसंबंधावच्छिन्नवृत्तित्वस्य
अप्रसिद्ध्या निरुक्ताभयविधपरिष्कारस्याप्यव्याप्तिवारणाय स्वाधिकरणा
वृत्तिसाध्यवदन्योन्याभाव [illegible] कत्वस्य विवक्षणीयत्वात् वह्निमान् धूमादित्यत्र
धूमाधिकरणे वह्निमदन्योन्याभावस्य कालिकसंबंधेन विद्यमानत्वेपि नाव्या
प्तिवारणाय साध्यवत्ताग्रहविरोधितानियामकसंबंधेन स्वाधिकरणावृ
त्तितादृशान्योन्याभावकत्वं विवक्षणीयम् सत्ताभाववान् जात्यभावादि
त्यत्र जात्यभावरूपहेत्वधिकरणसामान्यादिनिरूपिततादृशविरोधि
तानियामकसमवायसंबंधावच्छिन्नाधेयत्वाप्रसिद्ध्या व्याप्ति परिहाराय
स्वाधिकरणवृत्तिसाध्यवदन्योन्याभाव [illegible] तादृशसंबंधावच्छिन्नाधि
करणता [illegible] वारणाय [illegible]

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वंगीतायां बहूनि वाक्यानि संति
[illegible] पचंकेषाविदर्य
दत्वं स्यादिति चेन्न एकार्थपर्यवसा
नत्वे [illegible] वैयर्थ्यामेकवाक्यत्वात् ननु
कथमेकार्थपर्यवसायित्वं क्वचि
न्न क्वचित्कर्मकाण्डे उपासनमुपदि
ष्टं इति चेन्न सर्वेषामावश्यकत्वात्
उपासनस्य पार्थपर्यवसायित्वात्
[illegible] पादितं च [illegible] ननु विभागे स
[illegible] कालेन विभागे चैकार्थ्यमिति नु
[illegible] त्वात् [illegible] एकवाक्यत्वपे
[illegible] पूर्वोक्त इत्यादि [illegible] वाक्य
[illegible]
[illegible] मसादिति चेन्न
[illegible] विभागे सति सा
[illegible] विभागे चैकार्थ्यमिति चेत् [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
सर्वे स्वरूपस्वरसः फले एवाविर्भवति
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

यः इति वेदस्यापीतरत्रसमन्वितत्वसंभवात् कथमुक्तं तस्मिन्नेति मन्त्रे हि स्मृत यइत्यादि श्रुस्तु वेदस्येतरत्रसमन्वितत्वं यदि स्मृत्या
दयइतरत्रसमन्विताः स्युर्न त्वेवमस्ति किन्तु स्मृतिपुराणोपपुराणादयः सर्वे तत्रैव समन्विता अतः सुष्ठूक्तं तस्मिन्नेवे
तिभावः तथाहि वसिष्ठस्मृतौ चतुर्थाध्याये [illegible] संभवं [illegible] यः सर्वे पराशरपुराणमोऽइति [illegible]
[illegible] मुनयः सर्वे [illegible] इत्यादिना वसिष्ठेन [illegible] विष्णोः परत्वं सुस्पष्टं प्रदर्शितं एवमेव पराशरपु
राणादिषु विष्णोः परत्वप्रतिपादने स्पष्टं [illegible] पाद्मे चोत्तरखंडे तेदिलीपवशिष्ठसंवादे [illegible] मुनीनां समवे
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

पलकमेतद्वचनस्य वशेषतयेति चिदचितोस्तच्छरीरत्वं च यः पृथिव्यां तिष्ठन्नित्यादिश्रुतिसिद्धं न चेमपि रूढ्यवहारादन्यत्र मुख्य
त्यसंभवात् वृद्धव्यवहारे हि वृद्धेन घटमानयेत्यादिवाक्ये प्रयुक्ते तदर्थाभिज्ञेनान्येन तदर्थेनुष्ठिते पुनः पुनरावापोद्वापा
भ्यां तदर्थानुष्ठानं दृष्ट्वा बालेनापि तत्तत्पदस्य तत्तदर्थे शक्तिः कार्यपरादेव वाक्यादवधार्यते न तु मद्रराजो मम तनूज इत्यादृशा
सिद्धार्थपरात् एवं च वृद्धव्यवहारे लौकिकाः पदपदार्था एव वैदिका इति न्यायेन वैदिकार्थपरादेव वाक्याद्व्युत्पत्तिसंभवे प्रमाकरणा
त्वेन कार्यपरस्य पूर्वभागस्यैव प्रामाण्यं स्यात् प्रवृत्त्यन्वयविरहिणि सिद्धे लक्षणया प्रवृत्तेमानस्य उत्तरभागस्य सिद्धार्थपरत्वेन व्यु
त्पादकत्वाभावात् प्रमाकरणत्वरूपप्रामाण्यलक्षणाकाङ्क्षादप्रामाण्यं स्यात् समाने चोभयोर्वेदत्वे एकस्याप्रामाण्यमनुचितमिति
तत्प्रामाण्यप्रसिद्ध्यर्थं इति मभागो प्यर्थवादादिवत् क्रियापाशेषत्वात् स्वस्वरूपप्रतिपादकत्वेन कापि परवाक्यशेषत्वेनैवान्यपरत्वाच्चो
क्तं जैमिनिनाम्नायस्य क्रियार्थत्वादानर्थक्यमतदर्थानां क्रियार्थेन समन्वय इति कथं तस्मिन्नेवेति चेन्न
श्रवणात नमातुलेत्याद्युक्तप्रकारेण सिद्धपरादपि वाक्याद्व्युत्पत्तिदर्शनात् प्रवृत्त्यन्वयविरहिणि सिद्धरूपार्थेपि परवाक्य
नाम पिप्रामाण्यसंभवात् एवं सति तदनुसारेण पूर्वभागस्यैवान्येषः एवं च परापच्छेदन्यायो प्यनुगृहीतो भवति प्रा
बल्यं यस्य मितिन्यायस्तु न सार्वत्रिकं भूयसां गुणानां मध्ये रात्रो एकस्यैव बलीयस्त्वदर्शनान्न्यायावकाशस्त्वस
न्यायान्तरानुग्रहे इति तदेतत्सर्वमभिप्रेत्याह पूर्वेश्वीपीति न त्रैकोसावन्योन्यप्रकार इत्यत आह तच्चितेति अ
सातुं — र्थभावः न ह्यसुखात् करणो लब्धुं शक्नोति न च पापनिवृत्तिं विना शुद्धिः पापं च यथोक्ताचरणमेव श्रीधराचार्याणामपि गीताव्याख्याम्
कर्मेतत् न च प्रवृत्तिस्वभावः सहसा यूपं मतिं प्रवर्तयितुं शक्नुयात् अतः प्रवृत्तिस्वरूपेणादृष्टबलेन सञ्जातोपसर्गवत्युपदेशेन
स्वर्गादिफलेच्छेशीकृत्य सम्यग्वृत्तोऽप्रवृत्त्यात्मकरणाद्ध्युद्धि पर्यन्तमापयेत तस्योत्तरभागस्यान्नाधिकारं दृष्ट्वा स्वयमेव परं तत्त्वमुपदे
दिष्यतीत्यर्थ च सुखात् करणो ज्ञास्यति त्यल मग्नोरभिरानन्दुमार्गे शास्त्रिताञ्जलोर्थस्य वक्रेणार्ध ... धनानीचित्यादित्याशयवा
न् एवं भागोपि विषयिक प्रापणान्याय मवेद न्नायर्हस्तं दत्त्वा निवर्तते इतिसोपितास्य येरञ्ज्याज्ञेवसमन्वितमिति ननु ... त्वाद् स्म २
वा पदतरत्र समन्विताश्चत्वस्तु तदेतिहाससाराण्याभ्यां वेदं समुपबृंहयेदित्युक्ताचेदोपबृंहणारूपस्मृत्यादानुसारेणैवेदम्प्रो। १

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मविरुद्धमवहारादन्यत्रपुन
षितेषुनः पुनरत्वापोह्यपा
मद्रजोमनोभूरद्रत्यतोदया
पाद्युत्यत्यतिसमवेद्रभाकरा
भागस्यापिद्वार्थपरत्वेनव्यु
कस्त्वाग्रामात्पुनस्तुविलोमेति
कृपीवनतेपेबोन्नेवपरस्याचो
इति कथंतस्मिन्नेवेतिचेन्न
हिसिद्धरूपार्थबुद्धिपरवाक्या
यावोष्णत्रगृहतेभयसोसा
नान्यासाधकोशास्त्रमति
रइमतनाहतवितेति अ
राचार्येणापिगीतावाक्याग्रामु
तेसज्ञातोपुस्तुवत्यपदेशेन
दृष्टात्वयमेवपरंतत्वमुपदे
धनानेविन्यादित्याशयवा
वसमन्वितइति नत्रु त्वात् स्म २
स्मत्यापनुसारेशैविदम्भे ।। १

वै १

Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Pe

वृद्धौ यथासंभवं [illegible]

[illegible] कमित्यपि दत्त इति यथा [illegible] दुर्जय मिति कूमः [illegible]

[illegible] निखिलच्छ [illegible] मंगनो [illegible] इति

[illegible] पामिइत्यादुपरि [illegible] १

[illegible]

[illegible] निखिल [illegible] [illegible]

[illegible] इदं वादमात्र [illegible]

[illegible]

[illegible] निखिल [illegible]

[illegible] इदं वादमात्र [illegible]

[illegible] न [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वद्रुषो ॥ यथासंभवं ...

वर्तेयाकमित्यपि पदसतिं यथाकथंचिदुक्तेयमितिब्रूमः आवेदि
तैवनदसक्तदादेवदीपव्येतेचनिखिलव्यवहारमंगतावा इतिच
दनुगकृतांवहनोग्राहृदामेदस्योदनुपरिस्थात ७

[illegible]

तदेतत्सामान्यज्ञानंनिखिलमात्रमवेद्यमंद्रनभागेदं तमंकृथमेवाज्ञ
पुगलमिदंवादमात्रंयदन्यत् श्रुत्यर्थनीलकण्ठव्याख्यानमिवदन्
न्ययाविविद्वे सिद्धान्तमिथ्यतनदतिवादिविदितनकृथंममतान्तान

तदेतत्सामान्यज्ञानंनिखिलमवमवेद्यंनंद्रनभागंदं तमंकृथमेवाच
द्विपुगलमिदंवादमात्रंयदन्यत् श्रुत्यर्थनीलकण्ठव्याख्यानमिवद
न्यथाविविद्वे सिद्धान्तमिथ्यतनदतिसिद्धे मेतदंघनुतो
ममतानां ॥ ...

... श्रीनिरियंनगनिरयवेदानन्दं ...

॥ श्री ॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by S